

1. Газета нашої мрії : антологія публікацій у газеті «Post-Поступ» (1991—1994) / [авт. ідеї та упоряд. Олександр Кривенко ; авт. вступ. ст. Ігор Слісаренко ; упоряд. реєстру працівників та авторів газети «Post-Поступ» Олександр Кривенко та Андрій Квятковський]. — Львів, 2005. — 624 с. : іл.
2. Павлів В. Синдром програної війни : 12 есе про Олександра Кривенка / Володимир Павлів. — Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. — 77, [2] с.
3. Янцен В. Врятувати, зберегти й осмислити. Про долю книжкових зібрань та архівів Дмитра Івановича Чижевського у Німеччині / Володимир Янцен ; пер. з рос. Марія Щербак // Славістика. — Дрогобич : Коло, 2003. — Т. 1 : Дмитро Чижевський і світова славістика : зб. наук. пр. — С. 135—161.

Лідія Сніцарчук

«ЩО І ДЛЯ КОГО ПИСАТИМУ?»:

ЩОДЕННИК ОСИПА НАЗРУКА (1915, 1917 рр.)

Охарактеризовано зміст щоденника О. Назарука, з'ясовано його громадсько-політичну значимість, окреслено жанрову специфіку, розкрито низку біографічних відомостей про знаного українського журналіста, редактора, видавця.

Ключові слова: *Осип Назарук, щоденник, біографічні відомості, журналіст, редактор.*

Охарактеризировано содержание дневника О. Назарука, выяснено его общественно-политическую значимость, обозначено жанровую специфику, раскрыто ряд биографических сведений об известном украинском журналисте, редакторе, издателе.

Ключевые слова: *Осип Назарук, дневник, биографические сведения, журналист, редактор.*

The content of Osyp Nazaruk's diary has been charachetized, its social and political significance has been cleared up, the genre specifity has been outlined and some biographical references about the prominent Ukrainian journalist, editor, publisher have been revealed.

Key words: *Osyp Nazaruk, diary, biographical references, journalist, editor.*

Нині пояснювати вмотивованому читачеві, хто такий Осип Назарук, рівно ж, як і витлумачувати його заслуги перед українством, немає жодної необхідності, адже він «належав до числа найвизнач-

ніших постатей української політичної сцени першої половини ХХ ст. Уособлював поширений у той час тип діяча, що поєднував активну політичну діяльність з журналістикою» [6]. Постать цього громадсько-політичного діяча, письменника, журналіста, публіциста, редактора належним чином приваблює науковців; факти його життєпису, зокрема трудової діяльності, уважно вивчаються, публіцистика його не залишилася непоміченою і продовжує перебувати в полі наукових зацікавлень, популяризується й надалі художня творчість [1—3, 5].

Архівна спадщина О. Назарука, що значною мірою збереглася у фондах Центрального державного історичного архіву України (м. Львів), Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, Державного архіву Львівської обл., заохочує до вивчення цієї непересічної особистості, його політичної діяльності, участі у формуванні та функціонуванні низки галицьких періодичних видань, серед яких виокремимо успішний за релевантністю медіапроект — газету громадсько-політичного напрямку «Нова Зоря» (Львів, 1926—1939).

У Центральному державному історичному архіві України (м. Львів) до диспозиції дослідників представлено понад 40 записних книжок і щоденників О. Назарука, в яких занотовано значну кількість важливої інформації, що дає можливість не лише витлумачити багаті на події його біографічні віхи, а й отримати знання про складні політичні, економічні, культурні процеси українського життя, а також про функціонування і розвиток певних етапів української журналістики. Журналістська праця суттєво позначилася на авторському стилі щоденників О. Назарука — кожному запису притаманні формальні ознаки журналістських жанрів — інформаційних (звіт, репортаж), аналітичних (коментар, огляд, стаття — проблемна, критична, дискусійна), публіцистичних (нарис, портрет).

Ще один щоденник, про який вестимемо мову, зберігається у відділі рукописів (ф. 22/81) Національного закладу імені Оссолінських (м. Вроцлав, Польща), а отже, не вельми доступний зацікавленому українському читачеві. Щоденник невеликий за обсягом — 65 сторінок, зафіксовані автором часові відтинки зовсім незначні: від 1 до 26 травня 1915 р., від 17 квітня («третій день Великодних свят») до 3 червня («Зелені свята») 1917 р.

Цей «політичний дневник» — саме так означив свої «писання» О. Назарук — складається відповідно до хроноблоків із двох частин. Перший запис від 1 травня 1915 р., названий діаристом «Що і для кого писатиму?», поділено на 23 нумерованих фрагменти, зміст яких покликаний бути своєрідним ключем до розуміння нотованої інформації, особливою інтродукцією до наступних записів, витлумаченням позиціонування автора в західноукраїнській політичній спільноті.

Зокрема, перший фрагмент містить пояснення О. Назарука щодо відомостей, які він планував нотувати у щоденнику: «Великих подій європейської війни описувати не буду, бо се в теперішніх часах преси й численних видавництв було би нікому нецікаве в будучині». Прийдешні покоління, — припускав О. Назарук, — цікавитимуть більшою мірою «вражіння, думки і надії сучасного війни покоління», аніж перебіг воєнних дій.

Основна мотивація ведення щоденника виписана у наступному фрагменті: «...може колись доведеться котромусь з будучих українських поколінь видобувати з попелу руїни наші національні змагання до державної самостійности або розвивати їх». Автор акцентував увагу на тому, що намагатиметься віддавати належне тим постатям, які «вийшли з суспільних низин», оскільки цінував їх «особисту вартість» набагато вище, ніж «вартости діячів з висших верств».

Важливим приводом для написання щоденника було бажання О. Назарука зафіксувати «деякі свої інтимні помічення про українську національну політику і тих, що їх в сей великий час робили. Може се їх ухоронить від прикрости в будучій діяльності, може загострить їх погляд, може взагалі на щось придасться їм». Ця фраза підтверджує нашу думку про те, що щоденник журналіста є своєрідним рукописним «періодичним виданням», яке має чітке призначення — повідомляти, підтверджувати, ілюструвати, витлумачувати, демаскувати при необхідності тощо. Такий тип щоденників належить, за класифікацією К. Танчин, до типу «щоденника-свідчення» («Свідчення завжди передбачає продуманий відбір, хоча ніколи воно не є самодостатнім. Та якщо все-таки виділити свідчення з цілого комплексу авторських інтенцій, то найбільшу вагу воно матиме у щоденнику, автор якого, перебираючи на себе роль очевидця, розповідає (доповідає, переконує), як усе було насправді» [4, с. 9].

Завбачуючи затребуваність своїх записів, О. Назарук підкреслював, що зумисне обрав для спілкування з майбутніми поколіннями стиль «щирий і простий, як говорить “свій до свого”», щоб досягти максимального розуміння написаного.

Третій фрагмент цього хронозапису подано під заголовком «Що я бачив і робив від початку війни і до сего дня?». О. Назарук розповів, що «велика війна» застала його у Сколе — галицькому повітовому містечку, де він працював «кандидатом адвокатури» в канцелярії депутата Є. Петрушевича — «чоловіка рівночасного але інертного» (у примітці дописано: «Його байдужність кладу на карб його походження зі старого попівського роду, що віками не працював»). До слова, такі характеристики сучасників — короткі, однак промовисто-інформативні — прерогатива не лише цього щоденника О. Назарука.

«На вість про вибух війни з Росією» О. Назарук взяв активну участь у наборі «інтелігентів і сільської міщанської молодіжи» до військової формації — Українських січових стрільців. «Дуже допомогав мені в тім посол і судовий радник Лев Левицький чоловік незвичайно мало інтелігентний але сильно робучий і позиточний.» Незважаючи на те, що набір відбувався доволі мляво (особливо «укр[аїнське] студентство викручувалося як могло від участі в стрільцях, що мене дуже обурювало, але після признав я йому в душі повну слушність», до стрілецького табору, що розміщувався у Стрию, було відправлено стараннями О. Назарука «кількадесят стрільців головно міщанських хлопців» зі Сколе. Самому ж автору на той час не вдалося потрапити до лав цієї формації: після окупації Східної Галичини російськими військами змушений був повернутися до Бучача, де проживала на той час його родина — «старенькі родичі і молодші сестри», хоча планував і сам «вступити до стрільців, заостривши ся відповідну одіж і обув».

Наступний фрагмент — розповідь про ув'язнення. 28 серпня 1914 р. О. Назарук був заарештований польською владою у Товмачі як «русофіл», хоча «добре їм був знаний як український агітатор і ворог москвофільства». «По переданю мене воєнному судови в Станіславові тягали мене по різних тюрмах Галичини й Угорщини через три місяці серед страшних умов», зокрема, побував він й у відомому Талергофі. І, хоча сподівався на швидкий вихід із в'язниці,

звільнення отримав завдяки старанням І. Макуха першого грудня 1914 р.

Приїхавши до Відня, де перебувала на той час його родина, «застав в укр[аїнському] політ[ичному] життю просто страшні відносини», — відзначав він у п'ятому фрагменті. Така характеристика стосувалася передовсім складнощів функціонування Національної ради та Союзу визволення України — відсутністю координації, взаєморозуміння між учасниками.

Керівництво Союзу визволення України запропонувало О. Назаруку поїздку до США «в цілі зорганізованя філії Союзу та інформованя преси» про українську справу. Проте він залишився в Європі — «як і чому не поїхав я до Америки, яку діяльність розвинув я в Швеції, Норвегії та Німеччині, про се є досить багатий присланий мною материял неповний лиш тим, що я не міг подавати до відома Союзу назвиск чужих політиків, що з презирством відносилися до Австрії, бо вони просили о тайну». Цією справою О. Назарук був зайнятий до початку березня 1915 р.

У шостому фрагменті діарист зафіксував своє сприйняття українського політичного життя у Відні, через контраверсійність якого жодних надій на реанімування діяльності Головної Української Ради не залишалось: «...множество сходин і нарад, труду і заходів, щоби оживити раду, пішло на марне». Це було зумовлено, на його думку, «причинами між партійно-політичними і особисто політичними». Він окреслював роль у цьому процесі представників Української національно-демократичної партії — В. Бачинського, Є. Левицького, С. Голубовича, пояснював причини їхнього несприйняття В. Панейка на посаді редактора «Діла», що, як відомо, через заборону видавання української преси у Львові виходило тоді у Відні. Не можемо підозрювати О. Назарука в об'єктивній характеристиці низки осіб, адже, представляючи на той час Українську радикальну партію, він сприймав діячів інших політичних поглядів під «радикальним» кутом зору. Проте відзначимо, що його думки щодо тих чи інших політичних персон із часом змінювалися в діаметрально протилежному напрямі. Так, категоричність його висловлювань про М. Василька трансформувалася у позитивну перцепцію, щоправда, відбулося це внаслідок спілкування із Є. Олесницьким.

«Паралізувати зло» — так називав О. Назарук необхідність оптимізації діяльності Головної Української Ради. «Зло» для нього

проявлялося передовсім у проблемах, які змушені були долати, наприклад, учасники Бойової управи УСС, що намагалися подужати конфлікти партійницьких інтересів у своєму середовищі. Зокрема, він зазначав, що радикали, «котрі стільки праці й труду вложили в сотворенє і поширенє січового руху», через інтриги соціал-демократів ретельно «вигризалися» із управи. Все це дуже незадовільно позначалося на політичному житті українства, адже наявність взаємопоборюваних політичних груп не сприяла консолідаційним процесам, про потребу яких раз у раз вели мову прихильники УНР і СВУ. «Оживленє нац. ради ставало просто пекучо потрібним» — висновок сьомого фрагмента записів.

На цьому «спогадова» частина записів завершувалася, надалі автор відтворював важливі, на його думку, щоденні події. Зокрема, детально фіксувався перебіг засідань, сходин, зустрічей представників різних політичних партій і рухів, спрямованих головню на досягнення консенсусу, а також наслідки цих комунікаційних дійств, що здебільшого, як стверджував діарист, не давали жодних результатів, окрім «потреби дальших необовязуючих нарад».

У восьмому фрагменті мова йшла про порозуміння керівництва радикальної партії, зокрема Івана Макуха, із учасниками Союзу визволення України, а також групою соціал-демократів («головню через Миколу Ганкевича») і національно-демократичною опозицією. Значну увагу приділив автор першому зібранню цих чотирьох політичних сил, яке відбулося 13 березня 1915 р. у Відні. Присутній на цій нараді яко активний радикал О. Назарук підтвердив участь у ньому І. Макуха, що «представив ціль сходин і ключ мандатів», а також Л. Бачинського, В. Темницького, А. Жука, Є. Петрушевича.

Відтворюючи суть виступів політичних лідерів, О. Назарук акцентував їхні ключові позиції щодо обрання певних осіб на очільні посади в українському політичному об'єднанні, щодо співпраці «російських» українців із «австрійськими», щодо особливостей реорганізації Ради. Однак змушений був відзначити безрезультатність цих перемовин, відсутність консенсусу в поглядах на ключову проблематику.

Такі наради, — відзначав діарист комунікаційну специфіку політиків, — «відбувалися до змудження, причім мож було запримітити щораз більшу тупість у їх учасників». Після захоплення російськи-

ми військами Перемишля (22 березня 1915 р.), що «страшно пригноблюючо» вплинуло на віденських українців, О. Назарук полишив брати участь у цих зібраннях, заходившись опрацьовувати матеріали з історії України до задуманого ним видання.

Наступна низка фрагментів щоденника, подана під загальною назвою «Українська національна рада», містить інформацію про формування на основі ГУР нового політичного утворення. Напередодні важливої наради учасників уже відомих нам політичних сил О. Назарук відзначав, що все-таки по «ріжних суперечках, офіційних письмах і нарадах прийшло до порозуміння» щодо функціонування «нової нац[іональної] Ради».

У записі від 3 травня 1915 р. зафіксовано прізвища учасників цієї наради: націонал-демократи Є. Петрушевич і В. Бачинський (просив зберегти в таємниці їхню участь у цьому зібранні), соціал-демократи М. Ганкевич і В. Темницький, радикали І. Макух, Л. Бачинський, М. Лагодинський і О. Назарук, від СВУ — В. Дорошенко. Автор передав зміст виступів промовців, які обговорювали проблеми, пов'язані із фінансовими справами, зокрема зі звітом президії ГУР (М. Василько і К. Левицький), з іншими аспектами діяльності Ради, а також із формуванням міжпартійної комісії для підготовки «програмової енунаціяції про наше змагане до державної самостійности і становище до австр[ійського] Правительства».

Наступний — від 4 травня 1915 р. — запис містить інформацію про засідання створеної комісії і підготовлену «принципальну» заяву, текст якої довірено було «вистилізувати» М. Ганкевичу. Подробиць засідання не зафіксовано, оскільки радикали у цьому зібранні участі не брали.

Перебіг першого засідання Загальної Української Ради, на якому вона і була «уконституована», подано у записі за «дня 5 мая. 1915.». О. Назарук вказав на репрезентативність політичних груп (не було лише представників Закарпаття), назвав осіб, обраних до президії і секретаріату ЗУР, охарактеризував дебати щодо деталей змісту відомої нам «принципальної заяви», окреслив суть полемічних виступів учасників зібрання з приводу політичного позиціонування українців загалом і організації діяльності ЗУР зокрема.

Передаючи репліку К. Трильовського щодо чергового зібрання про погодження тексту «принципальної заяви», О. Назарук промо-

висто описав його поведінку: «...так і чутно було в його тоні несміливість агітатора, що привик виступати перед мужиками, але тратить певність себе між інтелігентами. Се взагалі слідне у всіх радикальних діячів, котрих особисто знаю». Таким чином, діарист прагнув не лише зафіксувати хронологічну подієвість важливих громадсько-політичних заходів, а й «залюднити» їх, продемонструвати певні типи, характери, поведінкові особливості фігурантів цих подій.

Одним із важливих завдань ЗУР, — вважали учасники зібрання, за свідченням О. Назарука, — було створення «найпильнішого комітету пресового», що мав протистояти інформаційним фальсифікаціям «чужинців». Оскільки склад Ради формувався винятково на партійній основі, тож вона «не мала в своїм нутрі людей фахових до полагодження згаданих справ». За поданням В. Панейка було прийнято рішення кооптувати до Ради, зокрема до низки її секцій, компетентних фахівців.

Друге засідання Загальної Української Ради відбулося 12 травня 1915 р., про що у щоденнику зроблено детальний запис на десяти сторінках. Зокрема, подано перелік питань, які обговорювалися на цьому зібранні, та деталізоване їх обговорення. Значна увага приділялася розвитку інформаційної сфери. Пояснюючи учасникам зібрання розуміння Радою проблем української преси та окреслення заходів щодо їх вирішення, К. Левицький наголошував, що під цим поняттям «розуміти слід не тільки видавництва Ради, але взагалі пресу вид[авану] укр[аїнськими] орг[анізаціями]».

Інформація про перебіг третього засідання Ради від 19 травня 1915 р. містить поміж іншим враження О. Назарука від виступу Є. Олесницького — ця «бесіда була просто страшна своїм песимізмом». Доповідач стверджував, що австрійське «правительство просто в цинічний спосіб відносить ся до всяких представлень в справі вішання і убивання невинного укр[аїнського] населення та його голодувань, а рівночасно стеле міліони полякам. Нічим тут не осягнемо змін, ні тепер, ні по війні». На прагнення слухачів почути висновок щодо цього виступу Є. Олесницький відповів: «Консеквенція одна: безнадійність», однак при цьому зазначив: потрібно все одно працювати, незважаючи на те, «що нема сподівання на можливість зміни».

Першу частину щоденника завершує запис від 26 травня 1915 р., о «год. 6 веч.»: «Їду до укр[аїнських] січових Стрільців... і

хто зна як довгий час не матиму можливості продовжати цього дневника». Крім цього повідомлення, діарист описав перебіг «інтересного засідання» ЗУР, на якому розглядалася проблема функціонування воєнного банку. О. Назарук акцентував доповідь Є. Олесницького, що «реферував, як звичайно, цікаво і розумно», та на її обговоренні й виробленні чіткого погляду на проблему, що полягала в категоричному неприйнятті пропонованого австрійським урядом кооперування з поляками. Дебати, на думку О. Назарука, продемонстрували «просто дивну недостачу цивільної відваги й політичної думки більшості наших передових діячів». До слова, у цьому фрагменті зафіксовано характеристику очільника радикалів І. Макуха — «він чоловік щирий, але тяжкий на думку і — не може увільнитися від чару того, що говорять “пани”».

Лише майже через два роки повернувся О. Назарук до свого щоденника. Безапеляційність суджень, що відчутно превалювала в попередніх записах, змінилася на поміркований тон, помітне намагання об'єктивно трактувати ті чи інші події, однак уже без стенографічного завзяття.

Пояснюючи своє дворічне щоденникове мовчання, якого й сам не сподівався, О. Назарук зауважував, що «може се й ліпше, бо більше **понурого, чим ясного** міг би я був тут вписати». За ці роки «носив мундир У.С.С, був як дописувач У[країнської] Б[ойової] У[прави] в поли, був у Коші, був у шпиталі, і вкінці 7 останніх місяців (від 27 серпня 1916 до 5 цвітня 1917) на Волині, зразу при Комісаріяті УСС у Володимирі Волинськім, а від 5 грудня 1916 при Окружній Команді там же і в Устилузі над Бугом».

Діарист розповідав про добрі, приятельські стосунки між «простим стрілецьством», натомість негативно висловлювався про невідрадне спілкування старших стрілецьких чинів, пояснюючи це тим, що призначення на очільні посади відбувалися не зовсім об'єктивно, а інколи й зовсім невмотивовано. «Наслідок того був такий, що на верх дістались в значній мірі люди рішучо невідповідні...» О. Назарук відзначав, що серед старшинства завелася «зарозумілість» — безпідставна зверхність, коли неосвічені («без студій (як цивільних так і військових)») і недосвідчені особи, які безпідставно «забирають голос у найважливіших справах і так поведуться супроти старших, інтелігентних людей, що ті усунулися від публичних справ». «Насту-

пила чиста пайдократія, що належить до найбільш комічних але разом і сильно прикрих появ, які я взагалі бачив», — зауважував він, фіксуючи при цьому прізвища офіцерів, які зуміли у важких обставинах не «стратити розуму»: «Никифор Гірняк, Рожанковський, оба Коссаки (Гриць і Іван, третій в полоні — також на місці чоловік, але він ще дуже молодий), Стронський, Трух, Гарасимів, Черкаський».

Доволі скрупульозно описав О. Назарук проблеми січового стрілецтва, інші нагальні справи, пов'язані із воєнними діями, однак взаємини у середовищі політичного українства у Відні суттєво гальмували вирішення цих питань.

Відносини між українством, які застав по приїзді з Волині, охарактеризував йому В. Стефаник, «котрий каже на все: грязь Відня». З огляду на цю невідрадність, О. Назарук перейнявся проблемою, чи не варто було б ліквідувати радикальну партію, на що, знову ж таки, дав пораду В. Стефаник: «Вона сама зліквідується... адже ми становимо вже тільки тінь драгоманівської скелі».

Запис від 20 квітня 1917 р. — розповідь про відвідини Є. Олесницького — «хорого й заслуженого чоловіка», який намагався писати «спомини з цілого життя свого». О. Назарук передав суть «живої розмови про теперішню політичну ситуацію між українцями»: про діяльність опозиційних політичних утворень, про Парламентську репрезентацію, про партійних очільників, які «тільки між нами такі гострі, а перед властями не знають навіть, чого хочуть», про М. Василька — «чесного чоловіка» в політичному житті українства (до «політики він докладає, а ніяких доходів з неї не має»), про інших фігурантів українського політичного життя. Мова йшла також і про літературні новини. Зокрема, Є. Олесницький відзначив опубліковані в журналі «Шляхи» назаруківські «Рисунки крейдою», «близькі до його поглядів на порушені там справи». О. Назарук відзначив з цієї розмови, що спогади Є. Олесницького «готові бути дуже інтересні і по адвокатськи докладні».

В описі цього дня зафіксовано також розмови з іншими особами, з якими зустрічався О. Назарук у Відні: «із властивим провідником опозиції» Л. Цегельським, С. Рудницьким («він заявив, що відколи опозиція розбила З.У.Р. — не отримує ніяких припоручень»), О. Галичанкою, яка, працюючи в «цензурі», розповідала про настрої листів від і до наших полонених: «Застановило її те, що вони вічно

нарікають і тужать, а ні в однім письмі (денно перечитує 500) не опише жаден краси околиць, в яких перебуває».

Від того часу, як перестала функціонувати ЗУР, — відзначав О. Назарук у записі від 9 травня 1917 р., «маю вражіння, що Парламентарна Репрезентація нічого не робить...». Бездіяльним уважав він і вислід засідання Української бойової управи «в справі евентуального розв'язання УСС», яке відбулося цього ж дня, — «інтересно, що тут ніякої ініціативи не було».

Останній щоденниковий запис відбувся майже через місяць. «Я знову у Відні», — зазначив О. Назарук 3 червня 1917 р. Цей його «несподіваний побут» у місті був пов'язаний із необхідністю забезпечувати родину продуктами та заборорою їх пересилання поштою — «вся моя енергія звернена на здобуване харчу для родини і пересилане його різними штуками». Автор детально описував процес «здобування їдженя» у галицьких містах, зокрема й у Львові, — «може колись комусь буде цікаво знати, як виглядала ся важна й важка справа в часі війни». Не знаємо достеменно, чому цей запис перервано на півреченні, однак вважаємо, що потужна заангажованість у громадсько-політичне життя щільно заповнила цей відрізок життя О. Назарука, не залишаючи можливостей для фіксування прожитого.

1. *Бурачок Л. В.* Громадсько-політична діяльність Осипа Назарука (1883—1940 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Бурачок Лілія Василівна. — Івано-Франківськ, 2006. — 20 с.
2. *Качкан В.* Політологізм Осипа Назарука / Володимир Качкан, Олег Качкан // Нев'януца галузка калини: Українські літератори, вчені, громадські діячі — в діаспорі / Володимир Качкан, Олег Качкан. — К., 2011. — С. 130—138.
3. Листи В'ячеслава Липинського до Осипа Назарука (1921—1930) / упоряд. М. Дядюк. — Львів, 2004. — 156 с.
4. *Танчин К. Я.* Щоденник як форма самовираження письменника : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Танчин Катерина Яківна. — Т., 2005. — 20 с.
5. *Федунь М.* Мемуарна спадщина Осипа Назарука / Марія Федунь. — Брошнів : Таля, 2000. — 176 с.
6. *Швагуляк М. М.* Осип Назарук — журналіст, публіцист, редактор / М. М. Швагуляк // Теоретичні та організаційні проблеми формування репертуару української книги та періодики. — Львів, 1996. — С. 400.